

Redactioneel

De afgelopen weken voor de verkiezingen werden we overspoeld door een verscheidenheid aan meningen en standpunten. Het verkiezingsnieuws werd afgewisseld met hartverscheurende beelden en updates over de oorlogen tussen Oekraïne en Rusland en tussen Israël en Palestina, die ook hier in ons land de spanningen doen toenemen. Sterke meningen kunnen zorgen voor polarisatie en een gedeelde grond of visie lijkt soms ver weg. De komende tijd zullen we zien hoe men in de politiek elkaar weet te vinden om gemeenschappelijk beleid te vormen. De basis hiervoor zal komen uit de verkiezingsprogramma's, en wanneer we hierop inzoomen zien we duidelijke verschillen in visies. Voor *Religie & Samenleving* is het uiteraard interessant om te lezen over de visie op de rol van religie in de samenleving. Een snelle ronde langs de partijprogramma's leert ons dat religie – en met name haar uitingen en verschijningsvormen – niet onbesproken blijft.

Het verkiezingsprogramma van Nieuw Sociaal Contract wijdt een hele paragraaf aan de rol van religie en het NSC vraagt zich af 'wie "wij" vandaag de dag zijn. Wat is ons verhaal en waar ligt onze gezamenlijke toekomst? Welke waarden delen we? Deze vragen zijn hoogst relevant omdat afkomst, etniciteit en religie weliswaar onderling verbindend werken, maar ook scherpe breuklijnen tussen groepen kunnen opleveren. Wij zien een samenleving voor ons waar ieder mens vrij is om – zelfstandig of samen met anderen – zin te geven aan het eigen leven.' D66 stelt dat geloof en levensovertuiging iets persoonlijks is en de manier waarop je je geloof belijdt een eigen keuze hoort te zijn. De neutraliteit van de politiek is voor D66 dan ook essentieel. 'Echter geloofsovertuiging is net zomin als geslacht, huidskleur en seksuele gerichtheid, redenen om de neutraliteit van mensen in twijfel te trekken. Om die reden is D66 voorstander van het toestaan van religieuze uitingen als onderdeel van het politiek-uniform.' Ook GroenLinks-PvdA vindt dat 'ambtenaren en andere werknemers (...) in beginsel de zelfbeschikking [moeten] hebben om zich vrij naar eigen levensovertuiging te kleden, inclusief religieuze uitingen.' De BoerBurgerBeweging verwacht van de geüniformeerde diensten een neutrale opstelling; dat betekent voor de BBB juist dat er geen ruimte is voor zichtbare uitingen van politieke of religieuze overtuiging. JA21 deelt dat standpunt. De Partij voor de Dieren vindt daarentegen wel dat buitengewoon opsporingsambtenaren (boa's) een hoofddoek of keppel mogen dragen. Ook wil de PvdD ouders zoveel mogelijk vrijheid bieden in het maken van opvoedings- en onderwijskeuzes en vindt daarom dat thuisonderwijs mogelijk moet zijn. De partijen Bij1 en DENK staan ook voor dit bijzonder onderwijs en willen dat

alle vormen van religieus onderwijs, scholen en gebedshuizen volgens gelijke criteria worden beschermd. Biji benoemt het recht op zelfbeschikking van moslimvrouwen en wil dat de overheid deze waarborgt. Daarbij verwoordt DENK ook het recht op beschikbaarheid van halal of koosjer eten, een verplichting voor stilteruimtes in belangrijke publiek toegankelijke gebouwen, vrije dagen voor verschillende religieuze feestdagen, recht op gebedsoproep en de eeuwigdurende grafrust.

De PVV roept in haar programma op tot neutraliteit: ‘Zo moeilijk is het voor een leraar niet om ’s morgens zijn of haar politieke overtuiging samen met z’n jas aan de kapstok te hangen.’ Artikel 23 van de Grondwet wil de PVV behouden, maar dan niet voor islamitisch onderwijs. Forum voor Democratie sluit zich hierbij aan en in het programma van deze partij staat dat ze bijzonder onderwijs wil behouden, maar genderindoctrinatie wil stoppen. Thema’s die ook bij de standpunten van de SGP terugkomen: ‘dat de vrijheid van onderwijs gewaarborgd blijft, waaronder het thuisonderwijs. Stoppen met het verstrekken van subsidies die uitdrukkelijk bedoeld zijn om de genderideologie aan burgers en leerlingen op te dringen.’

D66, Volt, PvdA-GL, VVD en de SP vinden elkaar wel in het vernieuwen van Artikel 23. Volt wil ‘het onderwijs inclusief maken en religieus onderwijs niet meer financieren.’ 50PLUS schrijft in haar programma nog over de verzuiling van het onderwijs en wil dat het ministerie van onderwijs onderzoekt hoe die kan worden afgebouwd. De ChristenUnie staat daarentegen wel pal voor het recht op bijzonder onderwijs en benadrukt in haar programma juist de mooie kanten van religie: ‘Kerken en religieuze gemeenschappen zijn belangrijke verbanden in onze samenleving. Het komt nog te vaak voor dat er geen of te weinig plek is voor deze gemeenschappen.’ Ook het CDA benadrukt in zijn programma het verbindende karakter van religieuze instellingen: ‘Daarom zien wij kerken en andere geloofsgemeenschappen als maatschappelijke partners, want geloof geeft de moed, inspiratie en troost om het goede voor een ander te doen.’

De genoemde voorbeelden uit de verkiezingsprogramma’s laten zien dat de rol van religie in de samenleving nog altijd ter discussie staat. Wat betekent ‘neutraliteit’ als we het bijvoorbeeld hebben over de politie? Welke rol vinden we dat religie mag spelen in de samenleving en geldt dit dan ook voor elke religie? Wat is goed onderwijs en wanneer wordt lesmateriaal opgevat als indoctrinatie? De rol van religie in de hedendaagse samenleving blijft fascineren, wij hopen dan ook met deze uitgave van *Religie & Samenleving* bij te dragen aan het debat hierover.

U vindt in dit nummer allereerst een artikel waarin Fred van Lieburg een alternatief perspectief schetst van een inclusieve genealogie van het christendom in Nederland. De kerkgeschiedenis van Nederland laat zich kenmerken door de vele kerkscheuringen, afsplitsingen en soms samenvoegingen van verscheidene kerkelijke stromingen. In het licht van alle recente ontwikkelingen als secularisatie, internationalisatie en inclusivatie (omgaan met het koloniale verleden) stelt Van Lieburg dat een nieuw ontwerp van de kerkelijke stamboom wenselijk is. Dit artikel biedt dan ook daadwerkelijk een alternatief perspectief voor hoe er gedacht kan worden over de ontwikkelingen binnen het christendom in Nederland.

Met de titel 'Hey there, Maria!' vestigt auteur Janieke Bruin-Mollenhorst de aandacht op haar artikel over de speelruimte van het Ave Maria in hedendaagse uitvaarten. Terwijl Nederlandse uitvaarten tegenwoordig gekarakteriseerd worden als seculier en individualistisch staat het 'Ave Maria' nog altijd in de top tien van gekozen nummers tijdens de uitvaart. Hoe komt dit? Welke verschillende motivaties gaan hierachter schuil? U leest het allemaal in het tweede artikel van dit nummer.

Zoals u van *Religie & Samenleving* gewend bent sluiten we weer af met een aantal boeiende boekbesprekingen. Het thema religie en economie komt naar voren in de boekbespreking van Jeroen Jans. Frank Strolenberg bespreekt een onderzoek naar religieus erfgoed in Nederland. Het boek dat Elza Kuyk bespreekt gaat ook over religieus erfgoed, maar daarin worden casussen uit een vijftal landen met elkaar vergeleken.

Daarnaast zijn er nog enkele wijzigingen in de redactie van *Religie & Samenleving*. Oprichter, redactielid en tevens eindredacteur Lammert Gosse Jansma neemt afscheid van de redactie. De vlijmscherpe redactiepen van Feanwâlden (Fr.) schrijft niet meer. Onder Lammerts leiding verschenen 53 nummers van ons tijdschrift. Zijn onvoorstelbare precisie ging gepaard met enorme belezenheid, brede kennis, onderkoelde humor, onverstoorbaarheid en meertaligheid. Voor de redactie kan het afscheid worden gezien als, om het met een boektitel van Lammert te verwoorden, 'het einde der tijden'. Gelukkig deelde Lammert zijn ervaring en kunde graag met de rest van de redactie; aan ons om nu te bewijzen dat we het ook zonder hem kunnen. Lammert leverde daarnaast ook nog eens tal van bijdragen voor *Religie & Samenleving*: artikelen en gemiddeld per nummer één boekbespreking! In zijn bijdragen en andere publicaties schreef hij toegankelijk over zijn onderzoeksobjecten, bijvoorbeeld chiliasten, gebedsgenezers, anarchisten of godsdienstsociologen. Hierin weerklinkt zijn passie voor het doen van onderzoek. Tijdens een interview met *Religie & Samenleving*¹ vertelde hij hierover: 'Kwalitatief onderzoek doe je

niet van achter je bureau, maar door op pad te gaan. Zo moet het gedaan worden; ik kan het niet genoeg benadrukken. En het is ook prachtig om te doen. Je krijgt niet alleen inzicht in allerlei groepsprocessen en denkbeelden, ook maak je kennis met verrassend interessante mensen.' Passie voor onderzoek op het gebied van religie en samenleving, dat is nu net waar ons tijdschrift voor staat. Wij danken Lammert voor zijn enorme inzet ten behoeve van ons tijdschrift!

Naast dit afscheid kunnen we gelukkig medelen dat de redactie is uitgebreid met twee ook zeer deskundige nieuwe leden: Joanna Wojtkowiak (Universiteit voor Humanistiek) en Markus Davidsen (Universiteit Leiden). Met de komst van Joanna en Markus is de redactie weer op volle sterkte. Toekomstige bijdragen voor *Religie & Samenleving* blijven van harte welkom en kunnen ingediend worden via www.religiesamenleving.nl.

Noten

- 1 "In gesprek met: Lammert Gosse Jansma." *Religie & Samenleving* 5, no. 3 (2010): 250-253.